

INTYMAUS PARTNERIO SMURTAS PRIEŠ NEGALIĄ TURINČIAS MOTERIS: SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PERSPEKTYVA

INGA JANECKIENĖ

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Anotacija. Intymaus partnerio smurtas yra unikalus ir sudėtingas reiškinys, kuris nuo kitų smurto formų skiriasi atpažinimo sudėtingumu, kompleksišku, stiprių poveikiu aukai. Intymaus partnerio smurtui būdingas cikliškas – smurtinius veiksmus keičia romantiniai santykiai. Dėl šių priežasčių aukai tampa sunku atpažinti smurtą ir imtis veiksmų, kad iš to išsivadotų. Dar vienas intymaus partnerio smurto aspektas, išryškinantis jo savitumą, – visuomenės neigiamas intymaus partnerio aukos vertinimas. Dėl neigiamo visuomenės požiūrio intymaus partnerio smurto aukos vengia viešinti smurtą. Intymaus partnerio smurtas prieš negalią turinčias moteris pasižymi papildomais rizikos veiksniais, apimančiais negalią turinčių moterų ribotą socialinę aplinką, priklausomybę nuo intymaus partnerio ir namų aplinkos. Negalios ir lyties sąveikoje intymaus partnerio smurto kontekste išryškėja smurtautojo vaidmens dvilypumas – jis ir smurtauja, ir rūpinasi negalią turinčia moterimi. Dėl šios priežasties tampa dar sunkiau nutraukti smurtinius santykius. Negalios ir lyties sąveika įtakoja sunkumus, atpažįstant intymaus partnerio smurtą. Negalią turinčios moterys, bijodamos dvigubos visuomenės diskriminacijos dėl negalios ir buvimo intymaus partnerio smurto auka, vengia viešinti intymaus partnerio smurtą ir linkusios tęsti smurtinius santykius.

Reikšminiai žodžiai: intymaus partnerio smurtas, lytis, negalia, feministinė teorija, feministinė negalios teorija, sąveikinio požiūrio teorija.

IVADAS

Moterys, turinčios negalią, visuomenėje yra nugalinamos, patiria segregaciją, reprodukcinių teisių trūkumą, nelygybę švietimo srityje,

nepakankamą bendruomenės paramą ir daugybę kitų diskriminacijos apraiškų (Muster, 2021). *Jungtinių Tautų neigaliųjų teisių konvencijoje* (2006) pripažįstama, kad negalią turinčioms moterims ir mergaitėms tiek namuose, tiek už jų ribų dažnai kyla smurto, sužalojimų ar prievartos pavojus, taip pat pavojus susidurti su atsainiu ar aplaidžiu požiūriu, netinkamu elgesiu ar išnaudojimu.

80 proc. negalią turinčių moterų yra psichologinio bei fizinio smurto aukos ir joms kyla didesnis seksualinio smurto pavojus negu kitoms moterims (*Europos Parlamento rezoliucija dėl neigaliųjų moterų padėties*, 2007). Net 34 proc. sveikatos problemų ar negalią turinčių moterų yra patyrusios savo intymaus partnerio smurtą, todėl Europos Sąjungos valstybės narės raginamos imtis tinkamų priemonių ir teikti aukštos kokybės, prieinamas ir pritaikytas paslaugas, siekiant nutraukti smurtą prieš negalią turinčias moteris (*Europos Parlamento rezoliucija dėl neigaliųjų moterų padėties*, 2018).

Jungtinių Tautų Neigaliųjų teisių komitetas rekomendacijose Lietuvai (2016) rekomendavo stiprinti negalią turinčių asmenų apsaugą nuo smurto, išnaudojimo ir prievartos, ypač negalią turinčių moterų ir mergaičių, teikti visuotines ir prieinamas pagalbos aukoms paslaugas, steigti karštąsias linijas, prieglobsčio namus, pranešimų ir skundų teikimo mechanizmus, didinti informuotumą ir mokyti policiją, sveikatos priežiūros specialistus, socialinius darbuotojus, kaip teikti pagalbą negalią turinčioms smurto aukoms. *Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo naujoje redakcijoje* (2023) buvo sustiprinta smurtą patiriančių asmenų apsauga, nurodant, kad smurtautojui penkiolikos dienų laikotarpiui gali būti skiriamas apsaugos nuo smurto orderis, taip pat nustatytas prieinamumo ir individualizavimo principas, nurodant, kad apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje ir kompleksinė pagalba turi būti organizuojama atsižvelgiant į kiekvieno asmens individualius ir specialiuosius poreikius (pavyzdžiui, negalią). *Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatyme* (2024) nustatytas ne tik individualizavimo ir prieinamumo, bet ir kompleksiskumo principas, nurodantis, kad individualių pagalbos poreikių tenkinimas turi būti

organizuojamas taip, jog asmuo su negalia gautų visą reikiamą pagalbą ir būtų patenkinti būtiniausi jo individualūs pagalbos poreikiai.

Ypač svarbus vaidmuo, sprendžiant intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris problemą, tenka socialiniams darbuotojams. Subjektyvus socialinio darbuotojo požiūris į negalią turinčias moteris, jų smurtinę patirtį, intymaus partnerio smurto keliamus sunkumus ir pasekmes bei supratimas apie jų paramos ir pagalbos poreikius turi didelės įtakos teikiamų paslaugų kokybei.

Tyrimo tikslas. Atskleisti socialinių darbuotojų požiūrį ir perspektyvą į socialinio darbo praktiką su negalia turinčiomis moterimis, patyrusiomis intymaus partnerio smurtą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti socialinių darbuotojų požiūrį į intymaus partnerio smurtą prieš negalią turinčias moteris.
2. Atskleisti lyties ir negalios sąveikos raišką intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris kontekste.
3. Išsiaiškinti asmeninės socialinio darbo praktikos teikiant pagalbą ir paramą negalia turinčioms moterims, patyrusioms intymaus partnerio smurtą, patirtį.

INTYMAUS PARTNERIO SMURTO KONCEPTUALIZAVIMAS

Intymaus partnerio smurtas gali pasireikšti visų rūšių intymiuose santykiuose, įskaitant santuoką, priešingos ir tos pačios lyties suaugusiųjų ir paauglių santykiuose, ir tėstis net santykiams pasibaigus, dažnai intymaus partnerio smurto dinamikai būdinga lyčių asimetrija (angl. *gender asymmetry*), tačiau kartais intymaus partnerio smurtas gali būti ir abipusis, kai abu partneriai smurtauja (Humphreys ir Campbell, 2011). Intymaus partnerio smurto konceptas turi daug bendrų bruožų su smurtu artimoje aplinkoje (angl. *domestic violence*) ir kartais laikomas minėto smurto sinonimu (Corvo, 2018). Galima pastebėti, kad smurto artimoje aplinkoje ir intymaus partnerio smurto sąvokos yra labai panašios, nes abi numato, kad smurtą patiria labai artimi žmonės. Nepaisant to,

minėtos smurto sąvokos turi ir reikšmingų skirtumų. Smurto artimoje aplinkoje sąvoka yra platesnė, nes apima ne tik intymaus partnerio, bet ir kitų šeimos narių vykdomą smurtą (Kaufman ir Jasinski, 1998; cit. Tsirigotis ir Luczak, 2018). Corvo (2018) teigimu, intymaus partnerio smurtas apima platesnį smurto prieš partnerį spektrą, vaidmenis ir aplinkybes, įskaitant vaikus (angl. *boyfriend*) ir merginas (angl. *girlfriend*), su kuriais turimas intymus ryšys, susitikinėjančius santykius (angl. *dating relationship*) ir seksualinius partnerius. Gilfus, Trabold ir Fleck-Anderson (2010) teigimu, lytis yra svarbus intymaus partnerio smurto aspektas, suteikiantis pagrindą suprasti sudėtingas pozicijas, kurios turi įtakos žmonių asmeninės ir socialinės galios šaltiniams, taigi ir jų intymaus partnerio smurto rizikai bei pažeidžiamumui. Galima būtų manyti, kad smurto artimoje aplinkoje sąvoka yra platesnė ir apima ne tik intymaus partnerio, bet ir bet kurio šeimos nario ar giminaičio smurtą. Dėl šios priežasties kalbant apie smurto atvejus, kai smurtautojas yra intymus partneris, tikslingiausia vartoti intymaus partnerio smurto konceptą, kuris apima platesnį intymaus partnerio konceptualizavimo spektrą ir nurodo, kad smurtautoją ir auką sieja intymūs santykiai. intymaus partnerio smurtas ir smurtas lyties pagrindu pasižymi fiziniu, psichologiniu ir seksualiniu pobūdžiu, tačiau intymaus partnerio smurtas išsiskiria tuo, kad smurtautojas su auka susijęs intymiais santykiais, o smurtas lyties pagrindu apima žymiai platesnį raiškos lauką, pavyzdžiui, moterims žalingas kultūrinės tradicijas, prekybą žmonėmis, priverstinę prostituciją.

LYTIES IR NEGALIOS SANKIRTA: FEMINISTINĖ IR FEMINISTINĖ NEGALIOS PERSPEKTYVA

Fairchild (2002) teigimu, nors tiek negalią turintys vyrai, tiek moterys gali patirti diskriminaciją, negalią turinčios moterys gali būti nepalan-kesnėje padėtyje dėl dvigubos diskriminacijos (angl. *double discrimination*), pagrįstos jų lyties ir negalios statusu. Rich (2014) teigimu, moterys, turinčios negalią, kaip ir visos moterys apskritai, yra veikiamos stiprių socialinių lūkesčių dėl jų fizinio dydžio, formos ir grakštumo. Dėl šių priežasčių, Rich (2014) teigimu, moterys, kurių kūnai nukrypsta nuo

nustatyto idealo, patiria neigiamą savęs ir kitų vertinimą. Anot Brownridge (2006; cit. Iudici, Antonello ir Turchi, 2018), intymaus partnerio smurtui prieš negalią turinčias moteris didelę įtaką daro socialiniai stereotipai ir mūsų pačių kultūra, kurioje negalią turinčios moterys laikomos silpnomis ir pažeidžiamomis.

Feministinės teorijos nepripažįsta negalios (angl. *disability*) kaip tapatybės, išskiriančios atskirą moterų kategoriją (Garland-Thompson, 2002). Feministinės problemos, kurios glaudžiai susijusios su negalia, pavyzdžiui, socialinių santykių kūrimas, moterų ir vyrų santykiai, aptariami be jokių nuorodų į negalią, o negalia, kaip ir lytis, yra sąvoka, persmelkianti visus kultūros aspektus: struktūrines institucijas, socialines tapatybes, kultūrines praktikas, politines pozicijas ir bendrą žmonių patirtį (Garland-Thompson, 2002).

Serros (2015) teigimu, negalią turinčių moterų nematomumas feminizmui ir jo kryptims yra nulemtas įvairių socialinių ir kultūrinių veiksnių, kurie moterims, turinčioms negalią, suteikia pažeidžiamą vaidmenį visuomenėje. Negalią turinčių moterų suvokimas kaip priklausomų nuo kitų asmenų skatina jų izoliaciją, redukcionizmą, jų kaip teisinių subjektų padėtį, o visa tai veda į užmarštį ir nematomumą, egzistuojantis pažeidžiamumo ir nematomumo ryšys dar labiau didina stereotipų ir priskirtų vaidmenų poveikį (Serra, 2015). Brownridge (2006) teigimu, vyrai, kurie palaiko patriarchalinę ideologiją, negalią turinčias moteris gali traktuoti kaip tas, kurias ne taip sunku užvaldyti, o tai gali apimti ir dominavimą naudojant smurtą.

Negalios integravimas į feministinę teoriją neužgožia kritiško dėmesio rasės, lytiškumo, etniškumo ar lyties aspektams, bet keičia konceptualųjį požiūrį, kad sustiprintų supratimą apie tai, kaip šios daugialypės sistemos temos susipina, iš naujo apibrėžia ir tarpusavyje įtvirtina viena kitą (Garland-Thompson, 2002). Negalios integravimas paaiškina, kaip ši sistemų visuma veikia kartu, tačiau skirtingai, kad palaikytų įsivaizduojamą normą ir struktūrizuotų santykius (Garland-Thompson, 2002). Feministinė negalios teorija (angl. *feminist disability theory*) atkreipia dėmesį į susikertantį negalios ir lyties statusą, į smurtą

prieš negalią turinčias moteris žvelgia per lyties ir negalios priespaudos (angl. *oppression*) prizmę (Ballan ir Freyer, 2017).

INTYMAUS PARTNERIO SMURTAS PRIEŠ NEGALIĄ TURINČIAS MOTERIS

Moterys, turinčios negalią, smurtiniuose santykiuose yra linkusios likti ilgiau nei neturinčios negalios (Smith, 2008; cit. Ballan ir Freyer, 2012). Petersilios (2000; cit. Ballan ir Freyer, 2012) teigimu, iš dalies dėl to, kad dėl tam tikros negalios labai sunku žodžiu pranešti apie prievartą, pabėgti nuo smurtautojo ar kovoti su juo. Galima būtų paminėti, kad socialinis negalios modelis ir žmogaus teisių negalios modelis pabrėžia, jog ne negalia, o nepritaikytos sąlygos sukuria negalią turintiems asmenims kliūčių (Degener, 2017). Atsižvelgiant į tai galima būtų teigti, kad ne su negalia susiję aspektai trukdo negalią turinčioms moterims išsivaduoti iš smurtinių santykių ir ieškoti pagalbos, o nepritaikytos aplinkos sąlygos, kurios sudaro kliūtis pranešti apie smurtą ir gauti reikiamą pagalbą bei paramą, siekiant išsivaduoti iš smurtinių santykių. Galima būtų paminėti, kad visuomenėje intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris problema yra nuvertinama, prie to prisideda ir bendras smurto prieš moteris nuvertinimas, negalią turinčių asmenų nuvertinimas ir negalią turinčių moterų traktavimas priklausomomis ir aseksualiomis (Plummer ir Findley, 2012).

Negalią turinčių moterų gyvenimo aplinkybės gali būti palankesnės patirti intymaus partnerio smurtą, palyginus su moterimis, neturinčiomis negalios, pavyzdžiui, mažesnė įtrauktis į bendruomenę ir didesnė priklausomybė nuo intymių partnerių (Copel, 2006; cit. Slayter, 2009). Negalią turinčios moterys gali būti labiau priklausomos nuo intymaus partnerio pagalbos dėl ekonominės gerovės, atliekant kasdienio gyvenimo veiksmus, bendraujant, keliaujant (Chang et al., 2003; cit. Slayter, 2009). Petersilios (2001; cit. Brownridge, 2007) teigimu, dėl negalią turinčio asmens priklausomybės nuo partnerio gali atsirasti galios skirtumų, kurie gali lemti prievartą.

Andrews ir Veronen (1993; cit. Smith, 2007) išskyrė dar ir papildomus veiksnius, dėl kurių negalią turinčioms moterims padidėja rizika patirti intymaus partnerio smurtą, t. y. mažesnė smurto atskleidimo rizika, kurią suvokia smurtautojas. Be to, Andrews ir Veronen (1993; cit. Smith, 2007) teigimu, nuo intymaus partnerio smurto nukentėjusios negalią turinčios moterys bijo kreiptis pagalbos, nes mano, kad jomis bus netikiama. Negalią turinčių moterų sprendimą likti smurtiniuose santykiuose gali paskatinti ir asmeninės priežastys, pavyzdžiui, noras išlaikyti vaikų globą, kadangi smurtautojas gali klaidingai teigti, kad negalia daro neigiamą poveikį tėvystės gebėjimams (Ortoleva ir Lewis, 2012).

Apibendrinant galima būtų manyti, kad negalią turinčios moterys dėl socialiai sukonstruotų kliūčių patiria žymiai didesnę intymaus partnerio smurto riziką, o ieškodamos pagalbos ir siekdamos išsivaduoti iš smurtinių santykių susiduria su sunkumais, susijusiais su paslaugų ir patalpų prieinamumu.

SAVEIKINIS POŽIŪRIS (ANGL. *INTERSECTIONALITY*) INTYMAUS PARTNERIO SMURTO PRIEŠ NEGALIĄ TURINČIAS MOTERIS KONTEKSTE

Sąveikinio požiūrio arba sąveikinės diskriminacijos sąvoką sukūrė Kimberle Crenshaw, siekdama apibūdinti susikertančias juodaodžių moterų diskriminacines patirtis (Crenshaw, 1989). Sąveikinis požiūris susijęs su būdais, kuriais sąveikauja konstruojamos tapatybės, formuodamos daugialypę savastį (Crenshaw, 1991). Anot Bilge (2009; cit. Sasseville, Maurice ir St-Pierre, 2022), sąveikinio požiūrio teorija yra tarpdisciplininė, kuria siekiama suprasti sudėtingas socialines tapatybes ir nelygybę per integruotą požiūrį.

Muster (2021) teigimu, sąveikinio požiūrio sąvoka yra lygiavertė ir giliai pritaikoma negalią turinčioms moterims. Feministinė negalios teorija atkreipia dėmesį į susikertantį negalios ir lyties statusą (Ballan ir Freyer, 2017), todėl galima būtų teigti, kad feministinė negalios teorija apima sąveikinio požiūrio sąvoką (Muster, 2021). Ballan ir Freyer (2017) teigimu, sąveikinis požiūris dar labiau nušviečia šį reiškinį ir pabrėžia,

kad reikia atsižvelgti ne tik į lyties ir negalios sąveiką, bet ir į kitų diskriminacinių tapatybių, pavyzdžiui, amžiaus, socialinio ir ekonominio statuso ir kt., sąveiką. Negalią turinčios moterys patiria daug tų pačių smurto formų, kurias patiria visos moterys, tačiau dėl lyties ir negalios sankirtos smurtas įgauna unikalias formas, turi unikalias priežastis, sukelia unikalias pasekmes (Ortoleva ir Lewis, 2012).

Galima būtų manyti, kad sąveikinis požiūris (angl. *intersectionality*) suteikia galimybę negalią turinčių moterų intymaus partnerio smurto patirtį vertinti per jų diskriminacinių tapatybių sąveiką. Kiekviena negalią turinčių moterų diskriminacinė tapatybė sustiprina neigiamą intymaus partnerio smurto poveikį. Intymaus partnerio smurto kontekste didelę reikšmę turi ne tik lyties ir negalios, bet ir socialinio bei ekonominio statuso, jauno arba vyresnio amžiaus, etninės kilmės, imigracijos statuso sąveika. Galima būtų teigti, kad sąveikinį požiūrį atspindinti diskriminacinių tapatybių sąveika suteikia daugiamatį intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris problemos vaizdinį ir padeda efektyviai ją spręsti.

SOCIALINIS DARBAS SU NEGALIĄ TURINČIOMIS MOTERIMIS, PATYRUSIOMIS INTYMAUS PARTNERIO SMURTA

Negalią turinčios moterys, patyrusios intymaus partnerio smurtą ir norėdamos gauti socialinę pagalbą, susiduria su kliūtimis: joms sunku gauti socialines paslaugas dėl infrastruktūrinių kliūčių, pavyzdžiui, dėl patalpų neprieinamumo (Feder et al., 2006; Robinson et al., 2021; cit. Namatovu, Ineland ir Lovgren, 2024). Moterims, turinčioms intelekto negalią, sunku atskleisti prievartą ir ieškoti pagalbos (Fraser-Barbour Ellen et al., 2018; cit. Namatovu, Ineland ir Lovgren, 2024).

Rich (2014) teigimu, intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčią moterį nustatymas yra pirmas žingsnis, siekiant pradėti intervenciją. Labai svarbu tarp paslaugų gavėjos ir socialinio darbuotojo kurti pasitikėjimu pagrįstą ryšį, kadangi nesant pasitikėjimo, pirminiai intymaus partnerio smurtą patyrusios negalią turinčios moters pasakojimai gali

užgožti problemą (Rich, 2014). Rich (2014) teigimu, smurtautojas gali lydėti savo auką į susitikimus ir prisistatyti idealiu partneriu, taip pat socialinis darbuotojas gali neturėti žinių apie su negalia susijusias specifines intymaus partnerio smurto formas. Socialiniai darbuotojai socialinio darbo praktikoje gali susidurti su sunkumais atpažįstant intymaus partnerio smurtą prieš negalią turinčias moteris. Negalią turinti moteris yra linkusi prievartai suteikti prasmę, vadovaudamasi savęs pajautimu, kurį paveikė jos negalia (Rich, 2014). Rich (2014) teigimu, vienas iš reiškinių, kuris labai mažai ištirtas, yra kognityvinės strategijos (angl. *cognitive strategies*), kurias naudoja fizinę negalią turinčios moterys, norėdamos susidoroti su intymaus partnerio smurtu. Jų nesuprantant, Rich (2014) teigimu, socialiniams darbuotojams gali būti labai sunku atpažinti intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris atvejus ir suteikti reikiamą pagalbą. 2005–2006 m. buvo atliktas kokybinis tyrimas su 19 intymaus partnerio smurtą patyrusių fizinę negalią turinčių moterų, kurio duomenys atskleidė, kad minėtos moterys, norėdamos susidoroti su intymaus partnerio smurtu, naudojo tam tikras kognityvines strategijas, pavyzdžiui, „mano negalia sukėlė prievartą“: „Dievas sako, kad vyras ir moteris yra vienas kūnas, bet mūsų atveju jis buvo sulaužytas. (Juokiasi.) Nikas priėmė mano išvaizdą kaip išpuolį prieš jį...“ (Rich, 2014, p. 422), „prievarta buvo pakenčiama“: „Kai prasidėjo pliaukštelėjimas, aš buvau šokiruota. Dar nė vienas vaikinys niekada nebuvo pakėlęs rankos prieš mane. Bet... Iš savo gydytojų esu patyrusi daugiau nei tai. Vienas kineziterapeutas mane kankino, ir jums reikėjo pamatyti, kaip atrodo reabilitacija. Jei būčiau verkšlenusi, jau seniai būčiau mirusi“ (Rich, 2014, p. 426). Galima būtų manyti, kad, naudodamos minėtas kognityvines strategijas, fizinę negalią turinčios moterys bando sušvelninti ir pateisinti savo intymaus partnerio smurtą ir įtikinti save, kad smurtinė situacija yra išgyvenama ir pakenčiama. Rich (2014) teigimu, socialiniam darbuotojui labai svarbu empatiškai įsigilinti į negalią turinčių moterų, patyrusių intymaus partnerio smurtą, situaciją, kadangi feministiniu požiūriu besivadovaujantis, bet negalios neturintis socialinis darbuotojas gali nevisiškai suvokti, koku mastu negalia (kaip rasė ar kultūra) gali nulemti moters patirtį, susijusią su intymaus partnerio smurtu.

Negalią turinčios moterys, kurių mąstyme išsaknijęs mitas, kad smurtas santykiuose yra normalu, intymaus partnerio smurtą gali traktuoti kaip natūralų ir savaime suprantamą dalyką (Jones, 2007). Dėl šios priežasties, Jones (2007) teigimu, siekiant mažinti smurto prieš negalią turinčias moteris lygį, svarbu paneigti visuomenėje išsaknijusį mitą, kad prievarta santykiuose yra normalus dalykas. Jones (2007) teigimu, negalią turinčioms moterims, kurių mąstyme įsitvirtinęs klaidingas įsitikinimas, kad prievarta yra normali santykių dalis, reikalinga programa, skirta tokių moterų seksualiniam švietimui apie normalius, neprievartinius santykius.

Galima būtų manyti, kad socialinis darbas su intymaus partnerio smurtą patyrusiomis negalią turinčiomis moterimis reikalauja atitinkamų socialinio darbuotojų kompetencijų atpažįstant intymaus partnerio smurtą, empatiško išgilinimo į negalią turinčios moters, patyrusios intymaus partnerio smurtą, situaciją, tinkamų intervencijų taikymo, atsižvelgiant ne tik į individualią intymaus partnerio smurtą patyrusios negalią turinčios moters patirtį, bet ir į struktūrines bei aplinkos sąlygas. Dėl šių priežasčių galima būtų teigti, kad socialiniam darbuotojui, teikiančiam pagalbą ir paramą negalią turinčioms moterims, patyrusioms intymaus partnerio smurtą, svarbu ne tik atsižvelgti į struktūrines priežastis, trukdančias negalią turinčioms moterims išsivaduoti iš smurtinių santykių, bet ir įsigilinti į socialinį ir kultūrinį kontekstą, kuris gali turėti įtakos negalią turinčių moterų patirčiai ir savęs vertinimui.

TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant atskleisti subjektyvias socialinių darbuotojų patirtis su intymaus partnerio smurtą patyrusiomis negalią turinčiomis moterimis, buvo atliktas kokybinis tyrimas. Duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Interviu, kurių vidutinė trukmė – 50 min., buvo atliktas su 6 socialinėmis darbuotojomis, kurių darbo praktikoje buvo intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris atvejų. Buvo gautas žodinis tyrimo dalyvių sutikimas dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyvių pasakojimai buvo įrašyti naudojant telefone esančią įrašymo įrangą,

prieš tai iš anksto informavus. Interviu vyko telefonu tyrimo dalyviams patogiu laiku. Pokalbiai su tyrimo dalyviais buvo atliekami telefonu, siekiant užtikrinti jų saugumą dėl temos jautrumo ir konfidencialumo. Su tyrimo dalyviais buvo kalbama tokiomis temomis:

1. Intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris atvejai.
2. Negalią turinčios moters, patyrusios intymaus partnerio smurtą, charakterizavimas.
3. Smurtautojo portretas.
4. Negalią turinčios moters, patyrusios intymaus partnerio smurtą, išgyvenimai.
5. Tyrimo dalyvės sąlyčio su negalią turinčia moterimi, patyrusia intymaus partnerio smurtą, pradžia.
6. Tyrimo dalyvės veiksmai intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčią moterį atveju.
7. Negalią turinčios moters, patyrusios intymaus partnerio smurtą, įgalinimas.
8. Tyrimo dalyvės jausmai ir emocijos sąlytyje su negalią turinčiomis moterimis, patyrusiomis intymaus partnerio smurtą.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ SUVOKIMAS APIE LYTIES IR NEGALIOS SĄVEIKĄ INTYMAUS PARTNERIO SMURTO KONTEKSTE

(„Moterys su negalia, jos galvoja, kad jos pačios yra kaltos“)

Socialinių darbuotojų pasakojimuose atsiskleidžia intelekto, fizinę, klausos ir psichosocialinę negalią turinčių moterų, patyrusių intymaus partnerio smurtą, charakteristikos.

Intelekto negalią turinčios moterys, patyrusios intymaus partnerio smurtą, charakterizuojamos kaip nedarbingos arba dirbančios nekvalifikuotą darbą, turinčios pagrindinį arba profesinį išsilavinimą, pasižyminčios socialinių įgūdžių stoka, finansiniu neraštingumu, užaugusios vaikų globos namuose arba kilusios iš sunkumų patiriančių šeimų, kuriuose vyravo smurtiniai santykiai. Jones (2007) teigimu, negalią turinčios

moterys, kurių mąstyme įsišaknijęs mitas, kad smurtas santykiuose yra normalu, intymaus partnerio smurtą gali traktuoti kaip natūralų ir savaime suprantamą dalyką. Kaip parodė socialinių darbuotojų pasakojimai, intelekto negalia turinčios moterys dažnai neturėjo pakankamai žinių apie intymaus partnerio smurto žalą. Tyrimo dalyvės Linos teigimu, daugelis iš jų buvo savo tėvų smurtinių santykių liudininkės, todėl intymaus partnerio smurtą traktavo kaip normalų elgesį:

<...> net negalvojo niekada nieko keisti, nes čia yra normalu, kad tave išnaudoja, kad tave muša, kad tave žemina, nes, kaip ji ir sakė, ji savo mamos namuose tą patį matė (socialinė darbuotoja Lina).

Tyrimo dalyvės žodžiuose išryškėja intelekto negalia turinčios moters pažeidžiamumas, remiantis jos pasyvumu ir silpnumu:

<...> ji tiesiog negalėjo, negebėjo apsiginti savęs ir gal, sakykim, nemačius kitokio gyvenimo, tikriausiai taip ir įsivaizdavo, kad taip turi būti (socialinė darbuotoja Lina).

Gerschick (2000) teigimu, negalia ir jos suvokimas gali paveikti suvokimą apie negalią turinčių moterų lytinę tapatybę, išryškinant jų pasyvumą, priklausomybę ir silpnumą. Anot Wehbi ir Lakki (2010), feministinė-kritinė negalios teorija vengia negalią turinčių moterų kaip pasyvių priespaudos aukų sampratos ir teigia, kad jų traktavimą pažeidžiamomis suformavo marginalizacijos ir priespaudos praktikos istorija. Galima būtų manyti, kad negalią turinčių moterų marginalizacijos istorija turėjo didelės įtakos jų lytinės tapatybės suvokimui, kurio apraiškų galima aptikti ir dabartiniame visuomenės požiūryje į negalią turinčias moteris.

Tyrimo dalyvės Linos teigimu, intelekto negalią turinčių moterų patyrusių intymaus partnerio smurtą, emocinė būklė yra labai sudėtinga. Jos, anot tyrimo dalyvės, jaučiasi išsigandusios, nėra linkusios bendrauti ir yra užsisklendusios savyje:

<...> tai praktiškai buvo neįmanoma prakalbinti, nes tiesiog sakau, kai atvyko į įstaigą, tai buvo užguitas žvėrelis į kampą užspeistas <...> (socialinė darbuotoja Lina).

Tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidė, kad intelekto negalią turinčios moterys, patyrusios intymaus partnerio smurtą, nėra linkusios ieškoti pagalbos ir paramos. Socialinių darbuotojų teigimu, intymaus partnerio smurto atvejai prieš intelekto negalią turinčias moteris yra išaiškinami tik socialinių darbuotojų, kurie dirbdami su šeimomis identifikuoja intymaus partnerio smurto apraiškas.

Tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidė intelekto negalios konceptualizavimą:

<...> gebėjimų kai kuriose gyvenimo srityse trūkumas ir dėl to trūkumo reikia aplinkinių pagalbos (socialinė darbuotoja Lina);

<...> negebėjimas kažko suvaldyti, kažkaip tai susidoroti su gyvenimishka situacija, tai va čia man yra negalia (socialinė darbuotoja Kristina).

Atsižvelgiant į tai, kad intelekto negalia tyrimo dalyvių buvo konceptualizuojama kaip negebėjimas arba gebėjimų tam tikrose srityse trūkumas, galima būtų manyti, kad tyrimo dalyvių intelekto negalios konceptualizavimas remiasi medicininio negalios modeliu, kai negalia suvokiama per negalios ir iš to kylančios priklausomybės prizmę (Hague, Thiara ir Mullender, 2011). Tyrimo dalyvės Linos teigimu:

Jeigu šnekam apie protinę, tai man asocijuojasi su sunkiu darbu, nes su protiška neįgalia asmeniu klientu, nu nežinau kaip pasakyti, bet galbūt šimtą kartų yra sudėtingiau dirbti, kadangi jis dėl ligos dažnai nesuvokia, kas jo yra prašoma ar reikalaujama arba, ką turėtų padaryti, kaip turėtų rūpintis, jeigu yra nurodoma, dažnai nesuvokia (socialinė darbuotoja Lina).

Tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidžia, kad socialinio darbo praktiką įtakoja netinkamos išankstinės kultūrinės ir socialinės visuomenėje formuojamomis nuostatomis apie negalią, kai ji suvokiama kaip gebėjimų trūkumas ir medicininė būklė.

Klausos negalią turinčios moterys, patyrusios intymaus partnerio smurtą. Tyrimo dalyvės Almos pasakojime atskleidžiama klausos negalią turinčios moters, patyrusios intymaus partnerio smurtą, charakteristika. Tyrimo dalyvė Alma ją charakterizuoja kaip bedarbę, kuri visą gyvenimą nedirbo, neturinčią jokio išsilavinimo, nemokančią nei

skaityti, nei rašyti. Tyrimo dalyvės teigimu, klausos negalią turinti moteris nėra linkusi bendrauti, į socialinių darbuotojų pateiktus klausimus linkusi atsakyti tik *taip* arba *ne*. Tyrimo dalyvė išryškina didelę klausos negalią turinčios moters priklausomybę nuo tėvų. Almos teigimu, ji gyvena vienuose namuose su tėvais ir vaikinu, kuris smurtauja. Anot Almos, klausos negalią turinčios moters pokalbiuose su socialinėmis darbuotojomis visada dalyvauja jos tėvai. Uždavus klausimą, Almos teigimu, klausos negalią turinti moteris visada žiūri į tėvus, tarsi laukdama jų pritarimo. Tyrimo dalyvės Almos teigimu, klausos negalią turinčios merginos reakcija į intymaus partnerio smurtą yra pasyvi: „<...> *tiesiog ji pavirsta į tokia, kad tik guli lovoje, žiūri į kampą užsisukus ir jis su ja daro, ką nori namuose* <...>“ (socialinė darbuotoja Alma).

Galima būtų manyti, kad Alma klausos negalią konceptualizuoja, remdamasi socialiniu negalios modeliu. Tyrimo dalyvės teigimu, aplinka, kurioje ji užaugo, jos biologinių tėvų ydingas pavyzdys sudaro kliūtis klausos negalią turinčiai merginai vystyti savo potencialą ir gyventi savarankiškai:

<...> ji perėmus visą tą tėvų mąstymą, kad jeigu valstybė man duoda pinigų, kodėl aš turiu stengtis, kodėl aš turiu dirbti, mane vis tiek išlaikys (socialinė darbuotoja Alma).

Tyrimo dalyvė Alma, pasakodama apie dar vieną klausos negalią turinčią moterį, minėjo, kad iš artimųjų ji nieko neturi, tik vyrą, kuris fiziškai prieš ją smurtauja ir prie kurio ji labai prisirišusi. Almos teigimu, klausos negalią turinti moteris, patirianti savo vyro fizinį smurtą, yra „nuolankioji <...> *leidžia jam viską tvarkyti, daro, ką jis nori*“ (socialinė darbuotoja Alma).

Psichosocialinę negalią turinčios moterys, patyrusios intymaus partnerio smurtą. Psichosocialinę negalią turinčią moterį, patyrusią intymaus partnerio smurtą, tyrimo dalyvė Nida charakterizuoja kaip turinčią profesinį išsilavinimą, daug metų nedirbančią ir finansiškai visiškai priklausomą nuo smurtaujančio vyro. Tyrimo dalyvės Nidos teigimu, psichosocialinę negalią turinčios moterys savęs nenuvertina, jaučiasi visaverčiais žmonėmis. Tyrimo dalyvė pasakojo, kad psichosocialinę

negalią turinti moteris, patyrusi savo vyro smurtą, ėmėsi aktyvių veiksmų – kvietė policiją, kreipėsi pagalbos į socialinius darbuotojus, pradėjo skyrybų procesą. Tyrimo dalyvė pasakojo, kad jos socialinio darbo praktikoje buvo dar viena psichosocialinę negalią turinti moteris, kuri kentė savo vyro fizinį ir seksualinį smurtą, tačiau jos paskatinta nusprendė inicijuoti skyrybų procesą ir jai pavyko atsikratyti smurtinių santykių. Tyrimo dalyvės Nidos teigimu, minėta psichosocialinę negalią turinti moteris pasižymi atkaklumu, darbštumu, noru kabintis į gyvenimą. Tyrimo dalyvė psichosocialinę negalią konceptualizuoja remdamasi žmogaus teisių negalios modeliu. Nidos teigimu, negalia neatima iš žmogaus teisės gyventi visavertį gyvenimą – ji skatino ir drąsino psichosocialinę negalią turinčią moterį išsivaduoti iš finansinės priklausomybės nuo savo vyro, susirasti mėgstamą darbą, kuris praskaidrintų gyvenimą. Taip pat, teikdama pagalbą ir paramą, stipriai motyvavo išsivaduoti iš smurtinių santykių. Dar vienas svarbus aspektas yra tai, kad, teikdama pagalbą ir paramą nuo intymaus partnerio smurto nukentėjusioms moterims, tyrimo dalyvė Nida visada tiki jų žodžiu: „<...> aš tikiu savo klientais“ (socialinė darbuotoja Nida).

Pagalbos paieška, kreipiantis į socialinius darbuotojus. Tyrimo dalyvių teigimu, nėra dažnas atvejis, kad negalią turinti moteris, patyrusi intymaus partnerio smurtą, kreiptųsi pagalbos. Be to, tyrimo dalyvės Dianos teigimu, ne visada aišku, ar moteris turi negalią, ar ne, nebent pati pasako. Jos teigimu, iš policijos gaunamas pranešimas apie smurto atvejį, bet jame nebūna tokios informacijos. Tyrimo dalyvės Židronės teigimu, tik nuo 2023 m. liepos 1 d., įvedus apsaugos nuo smurto orderį, padaugėjo pranešimų apie negalią turinčias moteris, patyrusias intymaus partnerio smurtą. Prieš tai, tyrimo dalyvės Židronės teigimu, apie dešimt metų, buvo gaunamas tik labai nedidelis pranešimų apie fizinį smurtą prieš negalią turinčias moteris skaičius. Tyrimo dalyvės Židronės teigimu, apsaugos nuo smurto orderis lėmė ne tik tai, kad padaugėjo išaiškintų intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris atvejų, bet ir turėjo įtakos intymaus partnerio smurto pobūdžio kaitai – labai išaugo intymaus partnerio psichologinio smurto atvejų skaičius. Tyrimo dalyvės Linos teigimu, moterys, turinčios negalią ir

patiriančios intymaus partnerio smurtą, labai retais atvejais kreipiasi pagalbos. Dažniausiai, tyrimo dalyvės Linos teigimu, intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris atvejus išaiškina su šeimomis dirbantys socialiniai darbuotojai. Tyrimo dalyvių teigimu, moterys, kurios neturi negalios ir patiria intymaus partnerio smurtą, daug dažniau kreipiasi pagalbos ir paramos. O moterys, turinčios negalią, tyrimo dalyvių teigimu, linkusios kentėti intymaus partnerio smurtą ir neieško pagalbos. Tyrimo dalyvių teigimu, negalią turinčias moteris, patyrusias intymaus partnerio smurtą, ieškoti pagalbos paskatina siekis apsaugoti savo vaikus nuo kančios stebint smurtą. Tyrimo dalyvės Linos papasakota istorija atskleidė, kad būtent motinystė įgalino intelekto negalią turinčią moterį, kenčiančią savo vyro smurtą, suprasti smurto žalą sau ir vaikams, ieškoti pagalbos ir kurti sau bei savo vaikams geresnį gyvenimą. Tyrimo dalyvės teigimu, intelekto negalią turinti moteris pati kreipėsi pagalbos į socialines darbuotojas, prašydama suteikti jai laikiną būstą, kad kartu su vaikais galėtų palikti smurtaujančią intymų partnerį. Linos pateiktas praktinis pavyzdys parodė, kad intelekto negalią turinti moteris dėl savo vaikų gerovės ėmėsi ryžtingų veiksmų ir paneigė visuomenėje išsišaknijusį stereotipą, kad negalią turinčios moterys yra netinkamos motinystei (Malacrida, 2009).

Pagalbos paieška, kreipiantis į policiją. Tyrimo dalyvių teigimu, negalią turinčios moterys, patyrusios intymaus partnerio smurtą, dažniausiai vengia kreiptis į policiją. Tyrimo dalyvių teigimu, dažniausiai intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris atvejais policiją iškviečia kaimynai, kilus įtarimų dėl smurto. Tyrimo dalyvės Dianos teigimu, policija dažniausiai būna tie žmonės, kurie pirmieji atvyksta į įvykio vietą, viską mato, tačiau jiems dažnai trūksta empatijos:

<...> visiems žmonėms, tiek su negalia, tiek be negalios, reikia to tokio supratimo, švelnesnio bendravimo, atsižvelgimo į kiekvieno poreikius, kad nedirbtų kaip konvejeriu (socialinė darbuotoja Diana).

Tyrimo dalyvė Nida pateikė praktinį pavyzdį, kai policijos pareigūnai neatsižvelgė į tai, kad moteris turi regos negalią, ir ją labai pažemino. Tyrimo dalyvės Nidos teigimu, į ją kreipėsi vyro smurtą patyrusi regos

negalią turinti moteris, kuri papasakojo, kad kai į jos namus dėl smurto atvyko policijos pareigūnai, jie moteriai liepė užpildyti dokumentą. O kai ji, tyrimo dalyvės teigimu, link stalo pradėjo eiti apgraibomis, policijos pareigūnai kreipėsi į moterį sakydami: „<...> tu čią ką girti? Davai, pūšk!“ (socialinė darbuotoja Nida). Tyrimo dalyvės teigimu, regos negalią turinti moteris jautėsi pažeminta ir labai išsižeidė dėl tokio policijos elgesio, jos žodžiais tariant, „<...> aš labai išsižeidžiau, kaip gali policija su manim taip elgtis...“ (socialinė darbuotoja Nida).

Tyrimo dalyvė Nida atskleidė, kad psichosocialinę negalią turinti moteris, kuri kreipiasi į policiją dėl savo vyro prieš ją naudojamo psichologinio ir fizinio smurto, dažnai susiduria su tokia situacija, kad policija nėra linkusi ja tikėti ir net nenori išduoti jos vyrui arešto orderio. Psichosocialinę negalią turinčiai moteriai, tyrimo dalyvės Nidos teigimu, labai sunku valdyti emocijas:

<...> ji galbūt ten ir rikteli, ir verkia, ir rėkia, nu niekas į ją nereaguoja iš tikrųjų (socialinė darbuotoja Nida).

Tyrimo dalyvės teigimu, būna ir tokių situacijų, kai psichosocialinę negalią turinti moteris iškviečia policiją, kad jos vyrui skirtų arešto orderį, o policijos pareigūnai jį skiria ne vyrui, bet jai pačiai. Tyrimo dalyvės Nidos teigimu, tada psichosocialinę negalią turinti moteris parašo skundą ir jai panaikina arešto orderį.

INTYMAUS PARTNERIO SMURTO PRIEŠ NEGALIĄ TURINČIAS MOTERIS REIŠKINYS: SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PASTEBĖJIMAI IR ĮŽVALGOS

(„Kai išsikalbi, pasako, kad vyras smurtauja, bet visos teisybės, visų baisumų niekada nepasako“)

Tyrimo dalyvė Diana, palyginusi intymaus partnerio smurtą su kitomis smurto rūšimis, jo savitumo ir sudėtingumo neišskyrė. Jos teigimu, intymaus partnerio smurtas ir smurtas artimoje aplinkoje yra labai panašūs ir neturi akivaizdžių skirtumų. Dianos teigimu, smurtas artimoje aplinkoje, kai, pavyzdžiui, vaikas smurtauja prieš tėvus, yra žymiai

sudėtingesnis, nes su partneriu ar vyru, jos teigimu, visada galima išsiskirti ir nutraukti smurtinius santykius. Kita tyrimo dalyvė Židronė – priešingai, savo pasakojime labai **išryškino intymaus partnerio smurto sudėtingumą**, teigdama, kad vyro vaidmuo moters gyvenime yra itin svarbus, nes su juo moterį sieja ne tik artimi, bet ir intymūs ryšiai. Tyrimo dalyvės Židronės teigimu, negalios atveju vyro vaidmuo moters gyvenime dar labiau išryškėja ir apima ne tik intymumą ir artumą, bet ir pagalbą kasdieniame gyvenime:

<...> yra sunku ar atsistot, ar atsigult, jeigu be pagalbos. O jeigu, tarkim, tu bijai to savo žmogaus, savo vyro, tai atrodo, kad nėra išeities (socialinė darbuotoja Židronė).

Tyrimo dalyvės Židronės, kaip ir tyrimo dalyvės Almos, pasakojimas atskleidžia dar vieną intymaus partnerio smurto sudėtingumo aspektą – negalią turinčios moters labai bijo viešinti savo vyro ar partnerio smurto problemą, kadangi bijo būti pasmerktos visuomenės: „<...> stengiasi, kad niekas nežinotų geriau, kad...“ (socialinė darbuotoja Židronė). Tyrimo dalyvės Židronės teigimu, visuomenės požiūris į asmenį su negalia vis dar labai stipriai nugalinantis, o tai neigiamai įtakoja negalią turinčių asmenų požiūrį į save:

<...> kai tiek metų buvo taip reaguojama, kad žmonės su negalia išvis galėtų nesirodyti, tai negalią turinčios moters vis dar tuo ir vadovaujasi – laiko save nepilnaverčiu žmogumi (socialinė darbuotoja Židronė).

Tyrimo dalyvės Kristinos teigimu, negalią turinčios moters linkusios išlaikyti smurtinius santykius. Galima būtų manyti, kad patyrusios intymaus partnerio smurtą vengia apie jį prabilti, nes bijo neigiamo visuomenės požiūrio ir dėl negalios, ir dėl buvimo intymaus partnerio smurto auka. Minėti tyrimo dalyvės Židronės pastebėjimai atspindi Meyer (2016) teiginį, kad visuomenė vis dar linkusi kaltinti moteris, kad jos patiria intymaus partnerio smurtą, todėl šios nusprendžia likti su smurtaujančiu partneriu. Dėl negalios patirties Meyer (2016) aprašyta situacija tampa dar sudėtingesnė. Minėtuose tyrimo dalyvės Židronės pastebėjimuose galima išvelti sąveikinį požiūrį (angl. *intersectionality*) atspindinčią diskriminacinių tapatybių sąveiką dėl buvimo moterimi,

negalios turėjimo ir buvimo intymaus partnerio smurto auka. Diskriminacinių tapatybių sąveika dėl buvimo moterimi ir negalios turėjimo sustiprina diskriminaciją dėl intymaus partnerio smurto, o baimė patirti dar didesnę visuomenės pasmerkimą gali įtakoti negalią turinčių moterų sprendimą neviešinti problemos ir likti smurtiniuose santykiuose. Galima būtų manyti, kad negalią turinčių moterų polinkį likti smurtiniuose santykiuose lemia diskriminacinių tapatybių sąveika, kuri įtakoja dar didesnę, lyginant su negalios neturinčiomis moterimis, intymaus partnerio smurto patirties sudėtingumą. Tai gali įtakoti negalią turinčių moterų sprendimą likti smurtiniuose santykiuose.

SUBJEKTYVI PERSPEKTYVA Į INTYMAUS PARTNERIO SMURTĄ PRIEŠ NEGALIĄ TURINČIAS MOTERIS

(„Mes labai norim padėti negalią turinčioms moterims, bet labai sunku prieiti prie jų“)

Tyrimo dalyvės Almos teigimu, apie intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris problemą labai mažai kalbama. Jos teigimu, socialiniai darbuotojai, kurie lankydami šeimas pastebi intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris apraiškas, atsiduria labai sudėtingoje situacijoje – jeigu moteris pati nepripažįsta, kad jos intymus partneris prieš ją smurtauja, ir atsisako priimti siūlomą pagalbą, tyrimo dalyvės teigimu, negalima jam padėti:

<...> nors yra tas paslaugų ratas, bet tavo rankos visada yra surištos. Įstatymiškai tu nieko negali padaryti (socialinė darbuotoja Alma).

Tyrimo dalyvės Almos teigimu, ji nemoka gestų kalbos, todėl labai sunku užmegzti artimą ryšį su klausos negalią turinčiomis moterimis, patyrusiomis intymaus partnerio smurtą. Tyrimo dalyvės teigimu, jei ji nori pabendrauti su klausos negalią turinčia moterimi, turi ieškoti, kas jai pavertėjautų. O vertėjai, anot tyrimo dalyvės, nuolat keičiasi – vieną dieną būna vienas, kitą dieną – kitas. Dažniausiai vertėjai, tyrimo dalyvės teigimu, būna iš įvairių negalią turinčių asmenų draugijų. Tyrimo dalyvės teigimu, jeigu mokėtų gestų kalbą, būtų daug lengviau užmegzti

artimą ryšį su nuo intymaus partnerio smurto nukentėjusia klausos negalią turinčia moterimi ir pagalbos bei paramos teikimas būtų daug efektyvesnis.

Tyrimo dalyvės Židronės teigimu, ji labai nori padėti intymaus partnerio smurtą patyrusioms negalią turinčioms moterims, bet labai sunku prie jų prieiti, kadangi pagalbos į socialinius darbuotojus kreipiasi tik labai nedidelis jų skaičius:

<...> mes labai norim padėti negalią turinčioms moterims, bet labai sunku prieiti prie jų... (socialinė darbuotoja Židronė).

Tyrimo dalyvės teigimu, labai trūksta negalią turintiems žmonėms švietimo apie smurto žalą. Jos teigimu, dalis negalią turinčių moterų, patiriančių intymaus partnerio smurtą, net nenumano, kad yra smurtiniuose santykiuose. Dėl šios priežasties, tyrimo dalyvės teigimu, negalią turinčių asmenų organizacijose turėtų būti kalbama apie intymaus partnerio smurto žalą, tačiau tokių organizacijų pirmininkai, anot tyrimo dalyvės, nerodo dėl to jokios iniciatyvos. Tyrimo dalyvės teigimu, kai ji negalią turinčių asmenų organizacijų paprašo praveisti edukaciją apie smurto rūšis, jų atsakymas būna: „<...> kad pas mus niekas čia nesiskundžia, tai ir nereikia“ (socialinė darbuotoja Židronė). Tyrimo dalyvės teigimu, net pačiose negalią turinčių asmenų organizacijose nepasiteiraujama, ar kas nors patiria smurtą. Remiantis tyrimo duomenis, galima būtų manyti, kad bendradarbiavimas tarp socialinio darbo įstaigų ir negalią turinčių asmenų organizacijų yra nepakankamas, o tai trukdo efektyviai spręsti smurto prieš negalią turinčias moteris problemą.

IŠVADOS

Tyrimo duomenys atskleidė intymaus partnerio smurto prieš negalią turinčias moteris rizikos veiksnius, kurie apėmė negalią turinčių moterų ribotą socialinę aplinką, priklausomybę nuo intymaus partnerio ir namų aplinkos. Negalią turinčių moterų priklausomybę nuo intymaus partnerio ir namų aplinkos įtakojo sisteminės kliūtys, trukdančios gauti joms pritaikytą būstą arba pagalbą namuose. O socialinės aplinkos

ribotumas būna sukuriamas ir intymaus partnerio iniciatyva, siekiant riboti negalią turinčios moters socialinius kontaktus. Tyrimo duomenys atskleidė, kad negalią turinčių moterų artimieji intymaus partnerio smurtą traktuoja kaip normalius poros santykius, todėl į tai nesikiša arba toleruoja intymaus partnerio smurtą, skatindami priimti jį kaip neišvengiamą dėl negalios patirties. Tyrimo duomenys atskleidė, kad intymaus partnerio smurtui prieš negalią turinčias moteris būdingas kompleksiskumas – fizinį smurtą dažnai lydi seksualinis, psichologinis ir ekonominis smurtas, o psichologinis gali reikštis ir atskirai, ir kartu su kitomis intymaus partnerio smurto formomis. Tyrimo duomenys atskleidė, kad intymaus partnerio smurtas prieš negalią turinčias moteris pasižymi atpažinimo sudėtingumu, todėl daugelis smurtinių situacijų lieka neišaiškintos ir neįrodytos.

Į tyrimo duomenis žvelgiant iš feministinės perspektyvos, išryškina ma negalią turinčių moterų su lytimi susijusi priespauda – bedarbystė, ekonominė priklausomybė nuo smurtaujančio partnerio, tolerantiška artimųjų reakcija į smurtą. Į tyrimo duomenis žvelgiant iš feministinės negalios teorijos perspektyvos, atskleidžiama, kad negalią turinčios moterys dėl sisteminių kliūčių yra labiau priklausomos nuo namų aplinkos ir smurtaujančio intymaus partnerio. Negalios ir lyties sąveikoje išryškėja smurtautojo vaidmens dvilypumas, kadangi tai yra žmogus, kuris smurtauja ir kuris vienintelis rūpinasi negalią turinčia moterimi. Negalios ir lyties sąveika įtakoja sunkumus, atpažįstant intymaus partnerio smurtą. Bijodamos dvigubos visuomenės diskriminacijos dėl negalios ir buvimo intymaus partnerio smurto auka nusprendžia neviešinti intymaus partnerio smurto ir tęsti smurtinius santykius. Negalią turinčios moterys gali bandyti sušvelninti intymaus partnerio smurtą remdamosi savo negalios patirtimi. Į tyrimo duomenis žvelgiant iš sąveikinio požiūrio teorijos perspektyvos, atskleidžiama ne tik lyties ir negalios, bet ir kitų diskriminacinių tapatybių sąveika, sustiprinanti neigiamą intymaus partnerio smurto poveikį. Tyrimo duomenys atskleidė, kad intymaus partnerio smurto patirtyje sąveikavo ne tik lyties, negalios, bet ir amžiaus, šeimos statuso, išsilavinimo, bedarbystės diskriminacinės tapatybės. Tyrimo duomenys atskleidė, kad kuo daugiau

diskriminacinių tapatybių sąveikauja tarpusavyje, tuo sunkiau nutraukti smurtinius santykius.

Tyrimo duomenys atskleidė subjektyvias tyrimo dalyvių nuostatas negalios atžvilgiu. Fizinė ir klausos negalia buvo suprantama remiantis socialiniu negalios modeliu, teigiant, kad ne negalia, o fizinės aplinkos neprieinamumas sudaro kliūtis. Psichosocialinė negalia buvo suprantama remiantis žmogaus teisių negalios modeliu, kai asmenys, turintys negalią, traktuojami kaip pilnateisiai žmogaus teisių subjektai. Intelektu negalia buvo suvokiama remiantis medicininiu negalios modeliu ir traktuota kaip gebėjimų trūkumas. Tai rodo, kad kultūrinės ir socialinės visuomenės formuojamos nuostatos, dėl kurių negalia suvokiama kaip trūkumas ar negebėjimas, atsispindi socialinių darbuotojų mąstyme, įtakoja išankstines nuostatas apie intelekto negalią turinčius asmenis, kurios paveikia jų socialinio darbo praktiką.

LITERATŪRA

1. Ballan, M. S., and Freyer, M. B. (2012). Self-defense among women with disabilities: an unexplored domain in domestic violence cases. *Violence Against Women*, 18(9), 1083–1107. DOI:10.1177/1077801212461430
2. Ballan, M. S., Freyer, M. B., Powledge, L., and Marti, C. N. (2017). Intimate partner violence among help-seeking deaf women: an empirical study. *Violence Against Women*, 23(13), 1585–1600. DOI: 10.1177/1077801216664428
3. Brownridge, A. D. (2006). Partner violence against women with disabilities. *Violence Against Women*, 12(9), 805–822. DOI:org/10.1177/1077801206292681
4. Crenshaw, C. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: a black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1(8), 139–167. Prieiga per internetą: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>
5. Crenshaw, C. (1991). Mapping the margins: intersectionality, identity politics and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. Prieiga per internetą: <https://blogs.law.columbia.edu/critique1313/files/2020/02/1229039.pdf>

6. Copel, L. C. (2006). Partner abuse in physically disabled women: a proposed model for understanding intimate partner violence. *Perspectives in Psychiatric Care*, 42(2), 114–129. DOI:org/10.1111/j.1744-6163.2006.00059.x
7. Corvo, K. (2019). Early life risk for domestic violence perpetration: implication for practise and policy. *Infant Mental Health Journal*, 40, 152–164. DOI:10.1002/imhj.21762
8. Degener, T. (2016). Disability in a human rights context. *Laws*, 5(3), 1–24. DOI:org/10.3390/laws5030035.
9. *Europos parlamento rezoliucija dėl neigalių moterų padėties*, Nr. 2006/2277(INI). (2007). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LT/ALL/?uri=CELEX:52007IP0160>
10. *Europos parlamento rezoliucija dėl neigalių moterų padėties* Nr. 2020/C 363/23. (2018). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52018IP0484>
11. Fairchild, S. R. (2002). Women with disabilities. The long road to equality. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 6(2), 13–28. https://doi.org/10.1300/J137v06n02_02
12. Garland-Thompson, R. (2002). Integrating disability, transforming feminist theory. *NWSA Journal*, 14(3), 1–32. Prieiga per internetą: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/423352>
13. Gerschick, T. J. (2000). Toward theory of disability and gender. *The University of Chicago Press Journals*, 25(4), 1263–1268. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/3175525>
14. Gilfus, E., Trabold, N., O'brien, P., Fleck-Henderson, A. (2010). Gender and intimate partner violence. *Journal of Social Work Education*, 46(2), 245–263. DOI:10.5175/JSWE.2010.200900019
15. Iudici, A., Antonello, A., Turchi, G. (2018). Intimate partner violence against disabled persons: clinical and health impact, intersections, issues and intervention strategies. *Sexuality & Culture*, 23, 684–704. DOI:org/10.1007/s12119-018-9570-y
16. Jones, D. (2007). Domestic violence against women with disabilities: a feminist legal theory analysis. *Florida A & M University Law Review*, 2(1), 277–233. Prieiga per internetą: <https://commons.law.famu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=famulawreview>
17. *Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas*, 2024 m. sausio 1 d., Nr. XIV-1722. Prieiga per internetą: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr>

18. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 pakeitimo įstatymas, 2022 m. kovo 15 d., Nr. XIV-934. Prieiga per internetą: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334>
19. Malacrida, C. (2009). Performing motherhood in a disablist world: dilemmas of motherhood, feminity and disability. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 22(1), 99–117. DOI:10.1080/09518390802581927
20. Muster, C. L. (2021). The silenced voices of hidden survivors: Addressing intimate partner violence among women with disabilities through a combined theoretical approach. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 36(2), 1561–64. DOI:org/10.1177/0886109920944555
21. Namatovu, F., Ineland, J., Lovgren, V. (2024). Exploring the perspectives of professionals on providing intimate partner violence services to women with disabilities. *Violence Against Women*, 30(2), 1–19. DOI: org/10.1177/10778012221137916
22. Ortoleva, S., Lewis, H. (2012). Forgotten sisters – a report on violence against women with disabilities: an overview of its nature, scope, causes and consequences. *Northeastern Public Law and Theory Research Papers Series*, 104-2012, 1–160. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=213333224
23. Rich, K. (2014). My body came between us: Accounts of partner-abused women with physical disabilities. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 29(4), 418–433. DOI:10.1177/0886109914522626
24. Sasseville, N., Maurice, P., Montminy, L., Hassan, G., St-Pierre, E. (2020). Cumulative contexts of vulnerability to intimate partner violence among women with disabilities, elderly women, and immigrant women: prevalence, risk factors, explanatory theories, and prevention. *Trauma, Violence & Abuse*, 23(1), 88–100. DOI:org/10.1177/1524838020925773
25. Serra, M. L. (2015). Feminism and women with disabilities. *The Age of Human Rights Journal*, 5, 98–119. Prieiga per internetą: <https://revistaselectronicas.ujae.es/index.php/TAHRJ/article/view/2720>
26. Slayter, E. (2009). Intimate partner violence against women with disabilities: implications for disability service system case management practise. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 18(2), 182–199. DOI: 0.1080/10926770802675668
27. Smith, D. L. (2008). Disability, gender and intimate partner violence: relationships from the behavioral risk factor surveillance system. *Sexuality and Disability*, 26, 15–28. DOI:10.1007/s11195-007-9064-6

28. Tsirigotis, K., Luczak, J. (2018). Indirect self-destructiveness in women who experience domestic violence. *Psychiatr Q*, 89, 521–532. Prieiga per internetą: doi.org/10.1007/s11126-017-9560-5
29. Wehbi, S., Lakkis, S. (2010). Women with disabilities in Lebanon: from marginalization to resistance. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 25(1), 56–67. DOI:10.1177/0886109909354985

INGA JANECKIENĖ

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY, LITHUANIA

INTIMATE PARTNER VIOLENCE AGAINST WOMEN WITH DISABILITIES: A SOCIAL WORKERS' PERSPECTIVE

SUMMARY

The exposure of the phenomenon of intimate partner violence against women with disabilities from the perspective of social workers has allowed us to gain insight into the causes, expression and consequences of this phenomenon for women with disabilities. The research was based on the feminist theory of disability and intersectionality. Feminist theory highlights gender inequalities in the context of intimate partner violence; feminist disability theory complements this approach by including disability as an important category of experience, and intersectionality theory helps to reveal the impact of the interaction of discriminatory identities on the experience of intimate partner violence. Social workers' attitudes and perspectives on social work practice with women with disabilities who have experienced intimate partner violence are revealed using a qualitative research approach. Semi-structured interviews were chosen to collect data for the study. The data obtained is analysed using reflexive thematic analysis. Six (6) social workers whose social work practice included cases of intimate partner violence against women with disabilities participated in the qualitative study. The data revealed that intimate partner violence against women with disabilities is a highly complex phenomenon, characterised by unique risk factors, complexity of recognition and complexity. Feminist theory, feminist disability theory and interactional theory highlight different aspects of disabled women's experiences of intimate partner violence. Feminist theory highlights the economic and physical dependence

of women with disabilities on their partners. Feminist disability theory draws attention to the interaction of gender and disability in experiences of intimate partner violence, highlighting the dependence of women with disabilities on their partner, on the home environment and on their limited social environment. The interactional approach reveals that gender, disability, unemployment and young age, all contribute to the negative effects of intimate partner violence.

Keywords: *intimate partner violence, gender, disability, feminist theory, feminist disability theory, intersectionality theory.*